

UN ESPAI PER A LA HISTÒRIA LOCAL

JOAN ALCÀZAR / MANUEL CERDÀ / AGUSTÍ COLOMINES / ANTONI FURIÓ / FERRAN GARCIA-OLIVER / ANTONI LÓPEZ

Els dies 7, 8, 9 i 10 de novembre va tenir lloc a València el Col·loqui Internacional d'Història Local «L'Espai Viscut». Organitzat per la Diputació i la Universitat valencianes, «L'Espai Viscut» va reunir, per discutir alguns aspectes metodològics de la història local, historiadors com Núria Sales, Paulino Iradiel, Pedro Ruiz, Kevin Schurer, Guy Bois, John Foster, James Casey o Giovanni Levi.

En aquest article, els coordinadors del col·loqui exposen les premisses conceptuals amb què van organitzar «L'Espai Viscut», i un primer balanç de la confrontació d'idees allí discutides.

En una sala plena d'historiadors, si es demana –com va fer el professor Kevin Schurer a València durant el Col·loqui Internacional d'Història Local «L'Espai Viscut»– que alcin la mà aquells que es considerin membres del gremi, és possible que tothom s'hi avingui sense gaires problemes, un cop vençudes les resistències inicials, davant l'interrogant massiu i públic. Però si se'ls demana que l'alcin –com també va fer el professor britànic– els qui es reclamin historiadors locals, el grau d'entusiasme serà considerablement menor i, ben probablement, les adhesions, si no nul·les, seran escasses. Assumint que el joc de fer preguntes sorprenents a l'auditori que ens escolta és una *boutade* perquè crea una bona dosi d'incomoditat en els interpel·lats davant la intromissió sobtada en qüestions ínti-

mes, al capdavant hauré de convenir que la reacció de la concurrència reflecteix la desconfiança que suscita un qualificatiu amarat encara de connotacions pejoratives.

Ara per ara, som lluny del consens unànime sobre la virtualitat de la història local; això és un fet, començant fins i tot pel mateix nom, malgrat que sovint se'n cantin les excel·lències –amb una certa condescendència, val a dir. I hi ha, també, prevenció, si no un rebuig manifest, davant els resultats cognoscitius aportats fins ara. Més encara: el dubte sobre la viabilitat de la història local en alguna ocasió ha anat acompanyat de la denún-

cia de la utilització política que se n'ha fet. Fa dos anys Santos Julià advertia contra el que anomenava l'obsessió localista, que, unida al proteccionisme oficial d'un seguit d'institucions públiques que veuen i pretenen treure una rendibilitat primària a la història local, desviava el treball dels investigadors cap al pitjor dels particularismes. Sorprès, i també molest, pel feix d'estudis locals que inunden les vitrines de novetats de les llibreries, l'historiador madrileny conclouia amb un esclafit de pessimisme: «*Dentro de poco, investigar la historia del barrio resultará más rentable, con vistas a una eventual publicación, que dedicar el esfuerzo a algún asunto de*

L'espai viscut

COL·LOQUI INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL

interés universal». Heus ací la clau del problema: a la història local, localista per definició i de poc interès, li manca vocació universal, universalista.

HISTÒRIA DELS POBLES

És possible que, d'entrada, ens enfrontem amb una qüestió de noms. El terme «història local», poc precís i sense excessives reflexions, ha estat força polisèmic entre nosaltres, alhora que ha servit per encabir en un mateix calaix experiències historiogràfiques força heterogènies i, ben sovint, contradictòries. Per exemple, en el Col·loqui de València Paulino Iradiel assenyalava que la traducció correcta de la *Local History* britànica no hauria de ser «història local», massa literal i equívoca en el nostre àmbit, sinó un terme més fidel com és ara «història dels pobles» o «història dels llogarrets». És a dir, la història que, en les nostres latituds, ha acreditat tantes generacions de voluntariosos i benemèrits erudits, oficialment recompensats amb el títol de cronistes del lloc. Una tradició secular d'estudis locals que també s'ha donat en altres països del continent, però que no ha esdevingut un obstacle per al desenvolupament d'una nova, diferent i renovadora història local. A França, per citar un cas, la preferència per l'espai comarcal com a marc d'observació que propugnava l'escola d'*Annales*, sota la influència de la geografia de Vidal de la Blanche; o bé la vindicació de la territorialitat per a l'estudi de les experiències de la classe obrera, com fa Yves Lequin, no té res a veure amb les *sociétés savantes* vuitcentistes, les quals, des d'una perspectiva nostàlgica i reaccionària, s'enfrontaven, en el camp de batalla de la història, a l'Estat centralitzat i jacobí. Avui tothom sap que aquestes societats són completament residuals. El mateix passa a Itàlia, sempre tan atenta al disseny, fins i tot el terminològic, on s'ha encunyat un terme nou, *microstoria*, que estalvia tota mena d'identificació amb les confraries locals on s'apleguen els defensors i publicistes de la *storia patria*, l'equivalent dels nostres cronistes.

Ara bé, reduir la discussió que ha generat, i encara genera, la història local a una qüestió de noms és amagar el cap sota

València, 7, 8, 9 i 10, novembre, 1988

l'ala. D'història local, se n'ha fet i se'n fa seguint uns camins conceptuals i metodològics ben diversos. Tot i que afortunadament, a hores d'ara, la tendència està canviant, val a dir que una bona part dels qui fins ara anomenàvem, per entendre'ns, historiadors locals, han privilegiat, més sovint del que convindria, una via de recerca que, prenent cercar sentit als canvis en el caràcter de la seva ciutat o el seu poble mitjançant el capbussament en el passat, s'ha acontentat amb la presentació sumària de dades exhumes dels arxius, amb bagatel·les curioses de la via quotidiana i amb un cert volum d'informació geogràfico-etnogràfica del lloc. Però, com ha assenyalat Núria Sales, «bo o dolent, útil i inútil, lloable o condem-

nable, l'erudit local d'antic model ha passat a la història, o hi va passant». Això vol dir que, amb el temps i amb la incorporació de noves generacions d'historiadors, la història local, les investigacions que s'aixopluguen sota aquesta denominació, ha anat connectant amb les últimes tendències historiogràfiques que tenen com a objectiu explicar com i per què han esdevingut determinats processos històrics en l'àmbit local i el sentit que han tingut en el conjunt nacional. «La història profunda», com l'anomena Domínguez Ortiz, que presta atenció a la investigació demogràfica, econòmica, a les preocupacions materials de la gent i a la vida, bo i cercant informació entre els petits arxius: registres parroquials, docu-

mentació municipal, protocols notarial, arxius patrimonials i d'empreses, etc. I, també, nous mètodes d'aproximació a la realitat estudiada: les fonts orals, l'arqueologia industrial i els tallers de recerca (un exemple dels quals és el de Maçanet de la Selva).

És evident que la densitat històrica d'un territori, el fet que contingui esdeveniments i processos en poc espai, propicia la proliferació del estudis locals. Seguint allò que exposa Joaquim Nadal a *Quaderns del Cercle* (Girona, 1985), l'origen, formació i evolució dels dominis, dels patrimonis, la localització de les colònies industrials, els masos, les col·lectivitats agràries, etc., són, entre molts altres, alguns exemples del teixit històric policèntric que, cada vegada més, configura la història local actual. Tanmateix, l'anàlisi d'aquesta densitat només tindrà sentit i serà viable quan ens permeti d'arribar a una millor comprensió global de la història sense extravagàncies extemporànies.

Tampoc no podem negligir una altra consideració ben evident, distorsionadora fins i tot, que lliga amb l'eclosió dels estudis locals denunciada per Santos Julià: la història local està de moda. Deixant de banda que la monografia local s'hagi convertit en una sortida factible per a les darreres promocions de joves llicenciats, aquest «estar de moda» pot ser el fruit d'una desvaloració de la disciplina històrica com a eina de transfor-

mació social. La perplexitat que ocasiona en molts historiadors la constatació d'aquesta pèrdua de valor i, també, la necessitat de superar-la té com a resultat un efecte doble i contradictori. En primer lloc, el fet que la història local, la recerca local, esdevé una manera de fer història privilegiada, ja que ofereix a l'historiador un munt de possibilitats interessants davant d'una realitat historiogràfica com la nostra, que durant molts anys ha descuidat tot el que no fos allò que podríem denominar «història general» en el sentit més negatiu i eteri de les accepcions. En segon lloc, i aquest és l'efecte roí de la perplexitat que esmentem, la història local s'ha convertit, de vegades, en un refugi còmode, sovint ben recompensat, ja que ha permès singularitzar els particularismes fins a esdevenir absurdament indiscutibles, mancats de tota vàlida intersubjectiva, i, massa freqüentment —com ha ressaltat Ucelay de Cal en al·ludir a la història patriòtica— ha procurat justificar el passat més que no pas explicar-lo o interrogar-lo.

L'ESPAI VISCUT

En la convocatòria que vam fer del Col·loqui Internacional d'Història Local, expressàvem el ferm convenciment que la història local, en la mesura que ens aproxima a una realitat social viscuda i,

així mateix, a una manera de fer peculiar, uns costums i unes tradicions, a unes tensions, un consens i a una representació mental d'una època esdevinguda en un espai determinat —que supera la noció geogràfica del terme—, és una manera justa, democràtica o participativa, tant se val, i fins i tot subversiva d'indagar i avaluar el passat comunitari. L'espai viscut, doncs, és la història del territori on els individus exerceixen la seva influència i, també, la història d'aquests mateixos individus; cosa que ens permetrà de descobrir-hi una realitat multiforme, allunyada de les divagacions esotèriques en ús, que tingui un valor significatiu per a la comprensió històrica. O, per dir-ho amb la rotunditat amb què ho va formular el malaguanyat Xavier Fàbregas: «Una estadística de la producció llanera a Catalunya durant el segle XIX, o un estudi de la nostra davallada demogràfica al segle XIV expliquen molt menys que l'impacte que han causat entre nosaltres la gloriosa expedició dels almogàvers a Orient i la no menys gloriosa conquesta de la Copa del Rei per part del Barça». Així doncs, conèixer el passat vol dir il·luminar les obtusitats mentals de la gent i fer-se una idea d'allò que els habitants d'un territori pensaven d'ells mateixos. I això, en història, sigui quin sigui l'adjectiu que l'acompanyi, és important.

Finalment, cal esmentar l'eterna polèmica sobre la relació entre local i general.

Un aspecte de l'acte inaugural del Col·loqui amb Manuel Cerdà, Isabel Morant, vicerectora de la Universitat, Ricard Blasco, president de la Diputació de València, i l'historiadora Núria Sales. (Fotografia: Gil Carles)

L'espai viscut

COL·LOQUI INTERNACIONAL D'HISTÒRIA LOCAL

Acte de la clausura amb Isabel Morant, Manuel Cerdà, Joan Bravo i Agustí Colomines.

Totes dues proposicions són part, a parer nostre, d'una mateixa anàlisi i cal que l'historiador local sàpiga establir-ne la relació justa i equilibrada. Contraposar local a general, com si la investigació en detall hagués de portar-nos més llum, és, senzillament, un error injustificat. Convé, doncs, inserir l'anàlisi local en un context més ampli, però, al mateix temps, convé que també avaluem l'impacte que tenen els esdeveniments locals sobre el context general. Ben probablement només podrem actuar així emprant el mètode comparatiu, tal com reclamen Pedro Ruíz i Núria Sales: enfrontant els resultats provisionals de les investigacions locals amb altres estudis locals d'altres llocs i de temps diversos. Confrontació que ens permetrà de formular-nos nous interrogants, ratificarà eventuals especificitats o bé demostrarà que el que creïem específic no ho era. I aquest vaivé dialèctic ens menarà a formular-nos més interrogants, nous angles de visió i la reformulació de les pròpies conclusions.

Darrerament, ha fet fortuna aquella metàfora que va plantejar E.J. Hobsbawm, segons la qual no hi ha diferències substancials en servir-se d'un telescopi o bé d'un microscopi a l'hora d'acabar l'anàlisi històrica, si es convé que estudia les mateixes coses. És cert, però cal tenir en compte que tal vegada a través del telescopi veurem una estrella i a través del microscopi el virus immunodepressor, però ni el telescopi ens explicarà per què s'ha format aquella estrella ni el microscopi les causes que han fet possible l'aparició d'aquell virus. Això vol dir que el debat sobre si la història local és aquella que atén l'àmbit reduït, però que metodològicament és idèntica a la història general, no és res més que un fals dilema. La història local –com també la d'un abast

més ampli– ha de superar l'estigma de l'espai limitat per imposar un enfocament de treball distint i nou que atengui la problematització de nous temes i que, indubtablement, permeti un major aprofundiment en el coneixement del temps passat.

Posem un cas força conegut que ens permeti exemplificar el que hem dit. En estudiar l'expansió de Barcelona com a ciutat industrial, és necessari situar-nos cap a mitjan segle XIX, que és quan s'hi van instal·lar algunes fàbriques (Nuevo Vulcano), es van crear entitats financeres (Banc de Barcelona) i s'hi van inaugurar noves vies de transport (línia fèrria Barcelona-Mataró). Com a conseqüència d'aquest, diguem-ne, envol, la burgesia barcelonina es va adonar de les possibilitats urbanes de Barcelona, i, també, de les seves possibilitats com a classe, per a la qual cosa necessitava saltar les muralles. No cal dir que aquest procés va ser definit i condicionat, d'una banda, per la política del govern conservador de Madrid –que va acceptar l'annexió dels pobles dels afores de la muralla (Gràcia, Sants, Sant Martí de Provençals, les Corts, etc.) com a compensació a l'augment de l'impost de consum que havia de sufragar les despeses que ocasionava la guerra colonial–; i, d'altra banda, també va ser condicionat per la burgesia barcelonina que, de tot plegat, en va obtenir un bon benefici: el finançament d'una guerra que la beneficiava, aconseguir que aquest finançament anés a càrrec de les classes més pobres i, per fi, aconseguir l'annexió dels municipis del pla de Barcelona. L'annexió, doncs, no era tan sols un acte urbanístic inocu, sinó que comportava força implicacions polítiques, econòmiques i socials que van haver d'afectar la morfologia de Barcelona, el model de

ciutat centralitzadora dels antics municipis del pla, la noció de ciutadania, la presència política de certs grups, l'especulació, i, ja posteriorment, la segregació social en barris perifèrics i gairebé d'autoconstrucció.

A través d'aquest llarg exemple, hem volgut posar de manifest que la discussió que esmentàvem abans sobre les diferències conceptuals i metodològiques entre la història local i la història general és sobrer, com també ho és reduir la història local a les investigacions que estudien un àmbit petit –de poble, de comarca, o de comtat. La nostra opinió és que no es tracta d'esbrinar quin àmbit correspon a la història local, sinó de sospesar els temes que ha de tractar, de com els estudiem i des de quina perspectiva perquè tinguin com a efecte plantejar els problemes que han viscut les societats passades i, alhora, el canemàs comú a diverses societats d'un mateix àmbit cultural i en un estadi de desenvolupament semblant. Potser aleshores, parafrasejant Pavese, la gent que passa tindrà un sentit.

Aquesta manera de «fer història» no és una característica peculiar nostra, sinó que, amb denominacions semblants o distintes, també es dona a Itàlia, França, Gran Bretanya i fins i tot a Llatinoamèrica. En el Col·loqui de València hem tractat de posar en comú aquestes experiències i de debatre'n la seva viabilitat futura. Comparar la història que es fa arreu no pot estar subjecte a l'existència de fronteres, i encara menys quan ací tot just comencem a definir què volem dir quan parlem d'història local. Esperem, però, que aquesta iniciativa no esdevingui un esforç aïllat, sinó que signifiqui l'inici d'una discussió fructífera i envigoridora per a la història i els historiadors.